

Kristoffer Bergane

Tyskerjentene - Et liv midt imellom

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Monica Miscali

August 2020

Kristoffer Bergane

Tyskerjentene - Et liv midt imellom

Fordypningsoppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Monica Miscali

August 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

'Tyskerjentene – Et liv midt imellom' tar for seg hvordan kontakten oppstod mellom norske kvinner og tyske soldater, og hvordan veien til ekteskap kunne være for flere tusen par. Under okkupasjonen kunne tyskerjentene møte stor motstand gjennom den kollektive isfronten til resten av befolkningen, og det var ofte ikke lett for tyskerjentene å komme tilbake til lokalmiljøene sine etter man hadde blitt observert med en tysker. Oppgaven vil belyse hva norske og tyske myndigheter mente om relasjonene, og hvordan de behandlet situasjonen gjennom provisoriske anordninger og retningslinjer for inngåelse av ekteskap. Under okkupasjonen var det de tyske myndighetene som strammet inn retningslinjene for ekteskapene, mens etter frigjøringen ønsket norske myndigheter å sende flest mulig av tyskerjentene ut av landet. Det var derimot bare mellom 2000 og 3000 kvinner som giftet seg og flyttet til Tyskland. Befolkningens holdninger mot tyskerjentene ble ytret i avisene i 1945, og oppgaven vil prøve å se på hvordan disse holdningene kunne påvirke tyskerjentene som ønsket å gifte seg. Mange av tyskerjentene følte nok at de ikke var ønsket i Norge lengre, og en del var redde for hvordan barna deres kom til å bli behandlet. Veien til ekteskap var ofte full av vanskeligheter for tyskerjentene, og denne oppgaven vil se nærmere på hvorfor det bare var mellom 2000 og 3000 av kvinnene som fikk giftet seg.

Summary

'Tyskerjentene - Et liv midt imellom' attempts to answer how Norwegian women and soldiers from Germany became acquainted, and the difficulties thousands of couples had trying to get married. "Tyskerjentene" experienced hardships during the war, because of the ostracizing by the population in Norway towards German soldiers and them, and many of those who had befriended a soldier had no chance of coming back to their families or the local population. This assignment will go in depth on how the governments in Norway and Germany felt about their relationship, and which measures they took through provisional arrangement and guidelines for marriage. During the occupation, the German authorities accepted marriages between their soldiers and Norwegian women, and after the liberation, the Norwegian authorities wanted to banish as many of the "tyskerjentene" to Germany as possible. However, there were only between 2000 and 3000 Norwegian women who got married and moved to Germany. The public attitude towards "tyskerjentene" was expressed thoroughly in the newspapers from 1945, and this assignment tries to see how this attitude could affect the relationship between "tyskerjentene" and the soldiers of the German army. Many of the women felt they no longer belonged in Norway and were afraid of how their children would be treated if they stayed. The path to marriage was often overfilled with difficulties, and this thesis will take a closer look on why there were only between 2000 and 3000 women who got married.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Problemstilling og metode	4
1.2 Kilder	5
1.2.1 Primærkilder	5
1.3 Tidligere forskning	7
1.4 Kontekst	9
1.5 Hvem ble kalt for «tyskerjenter»?	11
2. Norske kvinner og tyske soldater under okkupasjonen	14
2.1 Den første kontakten	14
2.2 Ekteskap	15
2.3 Tyske- og norske retningslinjer for ekteskap	16
2.3.1 Baksiden av den tyske ekteskapssøknaden	18
3. Etterkrigstiden	20
3.1 Befolkningens holdninger mot tyskerjentene	20
3.2 Myndighetenes oppgjør med tyskerjentene	21
3.3 Ekteskap i etterkrigstiden	22
4. Konklusjon	24
4.1 Videre forskning	25
5. Litteratur	26
5.1 Kilder	27

1. Innledning

Norske kvinner som ønsket å gifte seg med tyske soldater under og etter okkupasjonen, opplevde noen turbulente år. De ble kalt for «tyskerjenter» og «tyskertøser», og mange av dem følte nok at de opplevde motstand uansett hvor de gikk. Tyske myndigheter var svært nøye på hvem som fikk lov til å komme til Tyskland, og norske myndigheter ønsket å få flest mulig ut av landet. Tyskerjentene opplevde å bli støtt ut av egne familier, og reaksjonene fra den norske befolkningen satte dem i en håpløs situasjon. De var noe nesten alle snakket og hadde en mening om, men også en gruppe personer som svært få ønsket å ha med å gjøre. Dette stedet mellom nordmenn og tyskere, kjærlighet og hat og Norge og Tyskland, befant tyskerjentene seg.

Under okkupasjonen jobbet den norske befolkningen som en kollektiv enhet mot okkupasjonsmakten. De som brøt denne isfronten risikerte selv å bli utfrosset, og etter at flere personer hadde begynt å observere noen kvinner som omgikk soldatene kom reaksjonene. Den norske eksilregjeringen var ikke særlig begeistret over nyhetene fra Norge, og den tyske regjeringen måtte ta stilling til om de skulle godta ekteskap mellom parene. Da frigjøringen kom til Norge, kunne endelig den norske befolkningen få utløp for deres følelser under okkupasjonen. Holdningene var dessverre nesten alltid 100% negative, og det var nok mange av tyskerjentene som ikke følte seg velkommen i Norge lengre.¹ Myndighetene i Norge kom med flere provisoriske anordninger for å kunne straffe tyskerjentene, som jeg skal se nærmere på i kapittel 3.2. Denne oppgaven vil se nærmere på det som i begynnelsen kunne se ut som uskyldige relasjoner, ble i etterkant møtt av fordømmelse og motstand nesten overalt de gikk.

Da jeg begynte med denne oppgaven hadde jeg tenkt å skrive om Norge under 2. verdenskrig, og temaene som dukket opp først var motstandskampen blant den norske befolkningen. Dette er noe de fleste nordmenn er stolte over, befolkningens kamp mot okkupasjonsmakten, med «gutta på skauen» på frontlinjen under frigjøringsfasen. Den kollektive kampen mot nazismen var spennende å lese om, men etter hvert begynte jeg å lese om «tyskertøsene som vi hadde hatt i forvaring».² Jeg kan huske at besteforeldrene mine hadde snakket om «tyskertøsene» da jeg var yngre, men det var et tema som var veldig ukjent for meg. Etter at jeg begynte å lese mer om tyskerjentene, fikk jeg et nytt inntrykk av Norge under 2. verdenskrig, og hvor tabubelagte noen temaer kunne være. Da bestemte jeg meg for å skrive om tyskerjentene, som kan være helt ukjent for mange, og kanskje et spørsmål om sitt opphav for andre. Hvordan oppstod kontakten mellom tyskerjentene og de tyske soldatene? Hva mente tyske- og norske myndigheter om ekteskap mellom tyskerjentene og soldatene, og hvilke tiltak ble gjort? Hvilke holdninger hadde den norske befolkningen til tyskerjentene, og påvirket dette ekteskapsplanene? Dette var spørsmål jeg satt igjen med etter å ha lest mer om tyskerjentene, og ble utgangspunktet for oppgaven.

I denne oppgaven kommer jeg til å skrive om «tyskerjenter» uten apostrofene selv om det kan være et negativt ladet ord for mange. Dette er for det første å forhindre altfor mye rot i oppgaven, men også for at det ikke er så mange «gode» ord for å erstatte det. Det fantes også mange forskjellige nasjonaliteter i den tyske hæren, men jeg kommer til å referer dem som tyske i denne oppgaven. I kildene mine om statsborgerskap til krigsbarn, henviser de til fedrene som «utenlandsk far», så det kan virke som om behandlingen av tyskerjentene ikke varierte basert på nasjonaliteten til

¹ Helgesen 1990: 298.

² Kyhring 1983: 159.

soldaten i den tyske hæren.³ Jeg kommer også til å bruke ordet «soldat», selv om det var offiserer, befal og andre rangeringer i hæren.

1.1 Problemstilling og metode

Denne oppgaven handler primært om veien til ekteskap for tyskerjentene, og hvordan retningslinjer og holdninger, fra den norske befolkningen og norske- og tyske myndigheter, påvirket relasjonene og ekteskapsønskene. Jeg begrenser oppgaven til perioden 1940-1947, siden det var i løpet av denne perioden tyske soldater befant seg i Norge. Det er mange temaer som blir tatt opp i løpet av oppgaven, som Lebensborn, internering og krigsbarna, men jeg kommer ikke til å gå i dybden på dem. Jeg valgte heller å se på hvordan disse temaene kunne påvirke ekteskapsplanene til tyskerjentene.

For å belyse problemstillingen har jeg noen spørsmål som jeg jobber med gjennom oppgaven:

- Førte sosialt press fra den norske befolkningen til at flere giftet seg og flyttet til Tyskland?
- Fungerte interneringen i praksis mot myndighetenes- og befolkningens ønske om å sende flest mulig tyskerjenter ut av landet?
- Ønsket tyske myndigheter at færrest mulig skulle gifte seg?

Gjennom denne problemstillingen ønsker jeg å se på hvordan kontakten mellom norske kvinner og tyske soldater oppstod under okkupasjonsperioden, og hvordan det kunne utvikle seg til et ekteskap. Med tanke på hvor mange krigsbarn det var, og et betydelig høyere antall tyskerjenter, ble jeg overrasket over at ikke flere giftet seg og flyttet til Tyskland.⁴ Derfor ønsker jeg å se på hvilke faktorer som kan ha spilt en rolle i at de ikke giftet seg, men også på de faktorene som kan ha presset tyskerjentene inn i ekteskap. Siden tyske- og norske myndigheter var sentrale for retningslinjene for ekteskap, skal jeg også se på noen av de provisoriske anordningene og lovene som ble satt i virkning under- og etter okkupasjonen. Med tanke på at Tyskland var i krig og trengte flere folk, burde de vel oppfordret til at soldatene giftet seg med «raserene» kvinner i Norge? Norske myndigheter og befolkningen ønsket å sende ut så mange tyskerjenter som de kunne, men gjorde de det?

I kapittel 1 vil jeg begynne med å gi litt kontekst for hvordan det var for tyskerjentene i årene 1940-47, for å gi en grunnleggende forståelse for resten av oppgaven. Videre i kapitlet skal jeg se på definisjoner av tyskerjentene, men også drøfte antallet. Dette er spennende studier for seg selv, for ingen vet nøyaktig hvor mange det faktisk var, noe som også kan skyldes forskjellige definisjoner. Jeg vil også komme inn på hvor fort en kvinne kunne få rykte på seg som tyskerjente, og hvordan de måtte revaske sine navn offentlig for å stoppe spredningen av ryktene. I kapittel 2 vil jeg gå mer i dybden på de norske kvinnene og de tyske soldatene under okkupasjonen, men også på hvordan norske- og tyske myndigheter tenkte om forholdene, og hvordan de håndterte situasjonene som oppstod. Grunnen til at jeg ønsker å skrive om den første

³ En hvitbok 1999: 53.

⁴ Med krigsbarn mener jeg i denne teksten «tyskerunger», som var barn av fedre i tysk tjeneste og norske mødre. Ellingsen 2004: 9.

kontakten mellom norske kvinner og soldatene, er for å vise hvilken umulig situasjon mange var plassert i, og hvor vanskelig det var å opprettholde den kollektive isfronten.

I kapittel 3 vil jeg flytte fokus fra okupasjonsperioden til tiden etter frigjøringen, og se nærmere på hvilke holdninger befolkningen hadde overfor tyskerjentene, og hvordan dette kunne påvirke deres situasjon. Videre vil jeg se på motsigelsen ved noen av de provisoriske anordningene norske myndigheter iverksatte. Jeg skal også se nærmere på hvordan det var å gifte seg etter krigen, og hvordan myndighetene spilte en stor rolle. Til slutt vil jeg komme med en konklusjon, der jeg også tar med punkter til videre forskning.

1.2 Kilder

Da jeg skulle prøve å finne kilder til denne oppgaven, forstod jeg fort hvor vanskelig det kunne være. For det første var mye av litteraturen utilgjengelig på grunn av covid-19 og restriksjonene som bibliotekene og statsarkivet i Trondheim innførte. Jeg oppdaget også at flere av kildene på Nasjonalbibliotekets nettsider bare kunne åpnes i deres lokaler i Oslo. Etter en søknad fikk jeg heldigvis tilgang til kildene på NBs nettsider, og fant mye litteratur som har blitt brukt i oppgaven. Et annet problem jeg møtte på var hvor vanskelig det var å få tilgang til primærkilder om tyskerjentene, noe som har ført til at jeg måtte bruke litteratur for å få en bredere forståelse om temaet. En negativ side med å ikke ha et utvalg av tyskerjenter blant kildene mine, er at det blir vanskeligere å gi en bredere indikasjon på hvordan tyskerjentene hadde det. Mange av historiene i litteraturen jeg har lest, har vært enkelttilfeller som kanskje mange av tyskerjentene aldri ville ha kjent seg igjen i. Hadde jeg funnet en gruppe kvinner, og sett på familieforhold, ekteskap, forlovelse og internering blant dem, hadde jeg kunne fått mer dybde oppgaven. Derfor har jeg forsøkt å luke ut engangstilfellene gjennom kun ta med hendelser som jeg har funnet minst to ganger i litteraturen.

1.2.1 Primærkilder

Jeg har valgt å bruke aviser fra Nasjonalbiblioteket (forkortet som NB med avisens navn i resten av oppgaven) sine nettsider fra 1945 som primærkilder, for å få en bedre forståelse av hvordan befolkningen ytret sine meninger om tyskerjentene og holdningene mot dem generelt. Gjennom avisene fikk jeg også en forståelse av hvem myndighetene definerte som tyskerjenter, og hvordan de ble kategorisert. Jeg var ikke ute etter hva en bestemt avis, eller en bestemt kommune skrev om tyskerjentene, men mer generelt hvordan befolkningen ytret seg. Derfor har jeg brukt søkeord som «tyskerjentene», «tyskerjenter» og «tyskertøser», og startet fra toppen på listen uavhengig fra hvilken avis det var. Jeg studerte omtrent 40 aviser, men bare 25 av avisene var relevant for problemstillingen som senere ble kortet ned til halvparten.

Jeg har også brukt «En hvitbok: utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken» som inneholder brev og dokumenter blant tyske- og norske myndigheter om krigsbarna. Det står også noe om foreldrene til krigsbarna som jeg mener er relevant til problemstillingen. I denne teksten vil den bli forkortet til «En hvitbok» i kildene.⁵

⁵ En hvitbok 1999.

For å se hvordan norske myndigheter diskuterte om hva de skulle gjøre med tyskerjentene, har jeg brukt «Samling av diverse provisoriske anordninger, kgl. Resolusjoner, m.v. 1945: I-V». Denne samlingen bruker jeg for å få innblikk i norske myndigheters tanker om tyskerjentene og hvordan de ønsket å straffe dem etter krigen. Senere i teksten vil den bli forkortet som «Samling av div. PA» i kildene.⁶

Det var to provisoriske anordninger som ikke var med i samlingen over, men i oppgaven har jeg også tatt med «om lov om tillegg til statsborgerlovgivningen» (forkortet som statsborgeranordningen) og «om åtgjerder mot kjønnsykdommer» (forkortet som smitteanordningen). Dette for å se hvordan norske myndigheter behandlet tyskerjentene etter frigjøringen av Norge. Statsborgeranordningen har jeg funnet på stortingets nettsider.⁷ Smitteanordningen er hentet fra NB sine nettsider.⁸

Jeg hadde lyst til å gjennomføre noen intervjuer til denne oppgaven, men det oppstod problemer. For det første kan man ikke ta kontakt med noen man finner gjennom kildene, og for det andre så forstod jeg etter å ha lest flere av kildene mine, hvor betent tema dette kunne være for dem. Derfor tenkte jeg kanskje å intervju noen eldre kvinner som hadde kjent, eller visste om noen tyskerjenter. Grunnen til dette hadde vært for å få en bedre forståelse av hvordan de opplevde situasjonen under krigen, og hvordan de reagerte på at noen vandret i lag med fienden. Jeg fikk tillatelse av to intervjuobjekter, men så kom det enda flere problemer. For det første var det utrolig vanskelig å få kontaktet dem, med tanke på covid-19 og alle restriksjonene. For det andre ble helsen kraftig redusert hos en av personene. Jeg måtte til slutt gi opp ideen om intervjuer, men jeg fikk noen gode samtaler med dem, og det er trist at all informasjonen de har ikke blir skrevet ned og husket.

Jeg forsøkte også å kontakte Romsdalsmuseet for å høre om de hadde noen dokumenter om tyskerjentene i Møre og Romsdal. Det viste seg at de ikke hadde noe liggende, men jeg ble henvist til bøkene «1940-1964: krig – gjenoppbygging – vekst» og «Krigsdager og okkupasjonsår i Molde og Romsdal: dagboksnotater fra april dagene 1940 og okkupasjonstiden». Dette er spennende bøker, og viser noe om befolkningens holdninger mot okkupasjonsmakten, men det stod ikke mye om tyskerjentene. Noe jeg fant spennende var at listen på gifte og ugifte kvinner med barn i lag med tyskerne var på 36 den 25. januar 1944, og presten hadde fått tillatelse til å døpe dem. Mot slutten ble det gitt beskjed om å skrive ned navnene på tyskerjentene, og etter frigjøringen ble de ført over gaten med politieskorte fra Rådhuset til fotografering.⁹ I den andre boken fikk jeg også lest noe om elevenes isfront mot NS-medlemmer, og en jente på 17 år som møtte opp på skolen med NS-merke, ble til slutt «ikke-eksisterende» blant medelevene.¹⁰ Grunnen til at jeg ikke har valgt å ta med disse bøkene var at for lite handlet om tyskerjentene, men mer om motstandskampen og livet for «vanlige» nordmenn i løpet av okkupasjonen. Hvis jeg hadde fått gjennomført intervjuene, ville jeg inkludert mer av motstandskampen, og hvorfor befolkningen fikk så sterke følelser ovenfor tyskerjentene.

⁶ Samling av div. PA. 1945.

⁷ Statsborgeranordningen 1946.

⁸ Smitteanordningen 1945.

⁹ Bolstad 1995: 79, 99 og 105.

¹⁰ Abrahamsen 1994: 151.

1.3 Tidligere forskning

I løpet av de siste 40 årene har tyskerjenter fått mer oppmerksomhet blant befolkningen, og har blitt et tema som det gradvis har blitt mer forsket på. Dette var dessverre ikke tilfellet for forskningen etter frigjøringen til 1980, der nesten ingen forsket på hvordan behandlingen av tyskerjentene var. Heldigvis snudde dette etter 1980 da flere historikere, som Kari Helgesen og Sigurd Senje, begynte å skrive om temaet. Dette førte også til at andre begynte å forske mer på krigsbarna utover 1990-tallet, og kan vise litt forskjellige innfallsvinkler som forskningen har tatt i dette emnet. Gjennom den forskningen som har blitt gjort, har flere blitt eksponert til en mørkere side av Norges historie under 2. verdenskrig, og det har også blitt et tema av interesse for flere studenter på universitetet. I 2017 skrev Karoline Hauge en masteroppgave om behandlingen av tyskerjentene i Hedmark etter frigjøringen.¹¹ Bare to år senere skrev Elina Svarva Rødal en bacheloroppgave om behandlingen av tyskerjentene i Frankrike og Norge.¹² Forskningen på tyskerjentene har kommet lengre, men det er fortsatt mye mer man kan forske videre på.

«Tyskerjenter» eller «tyskertøser» var et tema som var vidt utbredt i norske aviser i 1945. Hvis man søker i norske aviser på nasjonalbiblioteket sine nettsider for året 1945 med ordene: «Tyskertøser» (1420 treff), «Tyskertøs» (424 treff), «Tyskertøsen» (86 treff), «Tyskertøsene» (1022 treff), «Tyskerjente» (46 treff), «Tyskerjenter» (337 treff) og «Tyskerjentene» (240 treff) vil man få til sammen 3575 treff. Dette kan være med på å vise hvor stort tema «tyskerjenter» var etter frigjøringen, men det skulle nesten gå 35 år før noen begynte å forske på temaet. I 1979 ble boken «Det vanskelige oppgjøret» publisert, skrevet av Johs. Andenæs. Han forsket generelt på landssvikoppjøret, men hadde også deler av okkupasjonsperioden med for å gi en bedre kontekst. Andenæs mente at de fleste av tyskerjentene ikke hadde gjort noe straffbart, men siden det var så opphisset stemning blant den norske befolkningen, måtte myndighetene gjøre noe. Løsningen var leirer som skulle ha som formål å beskytte kvinnene fra «gatas justis», men han diskuterer ikke videre om det var en god eller dårlig løsning. Til slutt skrev han om krigsbarna som hadde vært til stor bekymring for mange. Andenæs mente at noen kanskje hadde hatt en litt vanskeligere oppvekst, men at det ikke var en problemgruppe.¹³

I løpet av 1980-tallet økte forskningen på tyskerjenter, og flere begynte å se mye av den uretten mange av dem hadde opplevd. Sigurd Senje fikk sin bok «Dømte kvinner» publisert i 1986, og i boken tar han et oppgjør med hvordan myndighetene dømte tyskerjenter som hadde jobbet for tyske Røde Kors. De hadde drevet med sanitetsarbeid, og reddet mange liv, men kunne få fengselsstraff eller tvangsarbeid på over 1 år. Han har også sett på interneringen av tyskerjenter, og hvordan mange måtte være der lengre enn loven tillot. I boken sin har han også intervjuet flere av «frontsøstrene» som har blitt straffet for å være med i tyske Røde Kors, og flere av kvinnene følte de aldri hadde gjort noe galt. De satte livet sitt på linjen for å kunne redde livet til både fiender og venner. Mange følte seg også urettferdig behandlet, siden mange av de norske guttene som jobbet på tyske anlegg aldri fikk noen straff. Til slutt vil jeg trekke frem fra Sigurd sin bok at kvinner som faktisk forelsket seg, og var på vei til ekteskap, ble plassert i akkurat samme bås som angivere- og prostituerte tyskerjenter. Dette mente han var en skam, og tok også for seg noen av problemene parene som

¹¹ Hauge 2017.

¹² Rødal 2019.

¹³ Andenæs 1979: 204-207.

ønsket å gifte seg kunne møte på.¹⁴ Året etter (1987) kom boken «Kjærligheten har ingen vilje. Norske «tyskerjenter» bak jernteppet og Berlin-mur» på markedet, skrevet av Astrid Daatland Leira. Astrid intervjuet tyskerjenter som flyttet til Tyskland med sine ektefeller under- og etter krigen, og har gitt oss et innblikk i hvordan livene var for dem. Gjennom forskningen hennes har vi fått et innblikk i forbitrelsen til mange av kvinnene som ble spyttet på og snauklipt, mens guttene som jobbet for tyskerne kunne tjene seg rike. I boken blir også den daglige kampen for å overleve i Tyskland beskrevet, der mangelen på mat og trygghet ofte gikk igjen. Noen valgte å rømme fra Øst-sonen til Vest-sonen, og flere forsøkte å søke om tillatelse til å reise til Norge igjen. Andre opplevde at ektefellene allerede hadde kone og barn, og noen av de norske tyskerjentene måtte klare seg alene. En av kvinnene som hadde giftet seg med en tysker, og flyttet til Tyskland under krigen, opplevde noen gode år med nok av mat og rolige tilstander i landet. Noen av de norske tyskerjentene i Øst-sonen fikk ikke lov til å komme tilbake til Norge før 1980 – 35 år etter krigen.¹⁵

I 1990 etterlyste Kari Helgesen mer forskning om tyskerjenter i artikkelen «... f.t. siktet som tyskertøs», og ønsket mer oppmerksomhet om temaet. Selv forsket hun på tyskerjenter i Molde og omegn, og tok for seg temaer som sosial bakgrunn, pressens rolle, politiet og reaksjonene til «folk flest». Ut fra hennes kilder, som baserte seg på justisjournaler skrevet av Molde politikammer og kirkebøker som ofte inneholdt fars yrke, kom hun til konklusjonen at flertallet av tyskerjentene var mellom 18-29 år og kom fra fattigere kår på landsbygda. I motsetning til de kvalitative metodene Sigurd Senje og Astrid Daatland Leira brukte i sine bøker, har Kari forsøkt å gi et bilde av den «typiske» tyskerjentens bakgrunn gjennom sine kvantitative studier. Kari konkluderte også med at hun trodde det var begått juridisk og formell urett fra politiets side i Molde mot tyskerjentene, som kanskje var forårsaket av folkeopinionen mot dem.¹⁶ Mot slutten av 1990-tallet kom Kåre Olsen ut med en utdypende forskning om hvordan det var for krigsbarna, og hvordan tyske myndigheter opprettet «Lebensborn» for å hjelpe mødrene, men også for å beholde de mest rasemessige «verdifulle» barna. Han har også sett nærmere på hvor vanskelig det var for norske kvinner å gifte seg med soldatene under krigen på grunn av tyskernes strenge krav, men også hvordan norske myndigheter ønsket å utvise tyskerjenter til Tyskland etter krigen.¹⁷ Kåre konkludere også med at mange av tyskerjentene opplevde klare straffereaksjoner fra myndighetene, til tross for at de ikke hadde brutt norsk lov. På den andre siden klarte han ikke å bevise en bevisst politikk fra sentrale norske myndigheter, med ønske om å straffe dem, bortsett fra statsborgerlovgivingen sommeren 1945. Interneringer og forvaringer var det mest lokale myndighetsrepresentanter som stod for, og var preget av befolkningens ønsker.¹⁸

I 2004 kom Dag Ellingsen, i regi av Statistisk Sentralbyrå, ut med en rapport om «Krigsbarns levekår. En registerbasert undersøkelse». I denne rapporten sammenligner Dag hvordan krigsbarna i Norge klarte seg mot jevnaldrende og barn av enslige mødre. Det som skiller krigsbarna fra de to andre gruppene, er at en høyere prosentandel av krigsbarna døde i yngre alder og at flere i voksen alder hadde lavere gjennomsnittsinntekt. I rapporten kan man også se at det var flere krigsbarn som flyttet i Norge enn de andre gruppene, og færre av krigsbarna gjennomførte høyere utdanning. I

¹⁴ Senje 1986.

¹⁵ Leira 1987.

¹⁶ Helgesen 1990.

¹⁷ Olsen 1998.

¹⁸ Olsen 1999.

bunn og grunn konkluderte Dag med at de fleste av krigsbarna levde mer eller mindre normale liv, ut ifra denne kvantitative undersøkelsen.¹⁹ Forskning om tyskerjentene har gradvis økt, og i 2006 skrev Helle Jørgensen og Terje A. Pedersen sine masteroppgaver om tyskerjenter. Helle undersøkte tyskerjentene i Lenvik, Alta og Tromsø og deres bakgrunn. Hun kritiserte blant annet Kari Helgesen sitt funn om at tyskerjenter oftest kom fra landet, siden i Helles egne materialer kom de fleste fra byen.²⁰ Terje A. Pedersen på sin side forsket mer generelt på myndighetens behandling av tyskerjenter etter frigjøringen, og hvilke holdninger personer hadde om dem. Om interneringen konkluderte Terje med at det virket som om Helsemyndighetene oppriktig var bekymret for smitten av kjønns sykdommer, men at i mange tilfeller ble internering brukt som straffetiltak. Han kritiserte tidligere forskere for å godta de fleste premisser som andre hadde satt. De fleste regnet med at antallet på tyskerjentene var mellom 30 000 – 50 000 i Norge, men ifølge Terje kunne dette tallet være så høyt som 100.000 hvis man fulgte metoden Warring brukte i sin undersøkelse i Danmark.²¹

Helle Aarnes intervjuet flere tyskerjenter, og skrev en bok om myndighetens behandling av dem og deres personlige kamp etter krigen. Hun sammenlignet Norges behandling med andre land, og kom frem til at ingen andre land internerte sine kvinner så lenge som Norge. At norske myndigheter laget skreddersydde lover for å sende tyskerjentene ut av landet, var også brudd på grunnloven mente hun. Gjennom intervjuene blir man gjort oppmerksom på at svært få av tyskerjentene brydde seg om politikken til nazistene, og visste lite eller ingenting om deres rasepolitikk.²² I 2012 kom Terje Andreas Pedersen ut med boken «Vi kalte dem tyskertøser» der han forsker på interneringen, befolkningens holdninger mot tyskerjentene, politiet og hjemmestyrken, landssvikoppgjøret og tysk-norske ekteskap. Terjes forskning kunne vise at sensuren i interneringsleirene for tyskerjentene gjorde det slik at de ikke fikk kontakt med advokater, og at politiet og hjemmestyrken oppførte seg som om de stod over lovverket. Politiet kalte selv interneringsleirene for fangeleirer og selv om myndighetene kalte det for sunt arbeid, var det ingen lov som tilsa at de kunne sette tyskerjentene i arbeid.²³ All forskningen som har blitt gjort på temaet om tyskerjenter, og behandlingen av dem, har satt sitt preg på tiden frem til i dag. Det er mange som ikke har hørt tyskerjentenes historier, så det er fortsatt viktig å belyse temaet. En liten seier for alle berørte av situasjonen skjedde i 2018, da Statsminister Erna Solberg kom med en unnskyldning for måten de norske myndighetene behandlet de norske jentene og kvinnene som hadde vært i kontakt med tyske soldater.²⁴

1.4 Kontekst

Da Tyskland angrep Norge i 1940, kom det flere hundretusen tyske soldater spredt rundt i hele landet. Dette førte også til svært mange interaksjoner mellom soldatene og den sivile norske befolkningen. Noen valgte å ta nazistenes side, andre kjempet aktivt mot okkupasjonsmakten, men de fleste drev med en «isfront» mot de tyske soldatene og sympatisørene. Denne isfronten var det London-regjeringen som oppfordret «gode

¹⁹ Ellingsen 2004.

²⁰ Jørgensen 2006.

²¹ Pedersen 2006.

²² Aarnes 2010.

²³ Pedersen 2012.

²⁴ Solberg 2018.

nordmenn» til å gjennomføre, og fungerte i praksis som en kald skulder mot soldatene.²⁵ Den kalde skulderen gjorde det slik at motstandsmennene kunne ydmyke tyskerne, samtidig fikk de en reell fiende de kunne forholde seg til. London-regjeringen var kanskje nervøs for at nordmenn kom til å se dem som mennesker, og få sympati for dem uten isfronten. Etter hvert begynte tyske soldater å bli innkvartert i nabolaget eller i samme hus som nordmenn, noe som skapte stadig flere interaksjoner.²⁶ Dette var noe de merket spesielt mye i Nord-Norge, der det av og til kunne være opp til 10 ganger så mange stasjonerte soldater enn lokalbefolkningen. Okkupasjonssoldatene i Finnmark kunne gå inn og ut av private hus, kjøpte mat på butikken, vasket klær og omgikk norske personer hver dag i flere år. Det at soldatene var så nære og vennlige ovenfor den ariske rasen, gjorde at færre personer fryktet dem og flere fikk gode relasjoner.²⁷ For mange viste det seg å være vanskelig å opprettholde den kalde skulderen.

Etter en stund begynte det å gå opp for nordmennene at flere av de norske kvinnene hadde begynt å bygge relasjoner med soldatene. Det var mange nordmenn som flyktet til Sverige i løpet av okkupasjonen, og en del av legasjonen finansierte «Håndslag» som skulle fungere til orientering og fakta for den norske befolkningen. Allerede i 1942 skrev de at tyske soldater ikke bare slukte maten nord for Trondheim, men også et «uhyggelig stort antall av unge norske piker».²⁸ London-regjeringen fikk også vite om at flere krigsbarn var blitt født, og at mange av de norske kvinnene hadde blitt kjærester med tyskerne. Dette var deprimerende lesing for dem, og kunne ikke bli brukt til propaganda mot tyskerne. Derfor bestemte de seg for å minimere hvor mange kvinner det var snakk om, for å styrke moralen blant de «gode nordmennene». Toralv Øksnevad beskrev forholdene i Nord-Norge som råtne for de tyske soldatene, og at det bare var ytterst få av kvinnene som hadde relasjoner til tyskerne. Selv om han beskrev kvinnene som en del av unntakene, mente han at det ikke var noe mer opprørende enn norske kvinner som gjorde livet lettere for de soldatene som hadde i oppgave å underkue nordmenn.²⁹ Det var ikke bare soldatene som fikk det lettere, tenkte store deler av befolkningen mens de så tyskerjentene få luksusgaver som sigaretter, alkohol og klær. «Gode nordmenn» skulle ikke ha noe med tyskere å gjøre, og i hvert fall ikke ta imot noen gaver, så når en hushjelp hadde finere klær enn en velstående dame, ble det grobunn for misunnelse.³⁰ Nordmenn begynte å se på tyskerjentene som svikere og forrædere, som vanket sammen med fienden og levde problemfrie liv under soldatenes beskyttelse.

8. mai 1945 endte okkupasjonen av Norge, til brølende jubel hos de fleste, men for noen var en mørk tid i vente. Endelig, etter 5 lange år med undertrykkelse, skulle de få makten tilbake i sitt eget land, og den tapende siden skulle få kjenne på nederlaget. Det var mellom 40-50 tusen menn fra Hjemmestyrken som overtok forskjellige politistillinger og vakttenester.³¹ Dette var på grunn av at de fleste i politiet var tvunget til å bli medlemmer av NS, og ble dermed fratatt sine stillinger etter krigen. Hjemmestyrken hadde under okkupasjonen gitt klare paroler om å unngå all kontakt med soldatene, og

²⁵ Pedersen 2012: 22.

²⁶ Drolshagen 2009: 84.

²⁷ Aarnes 2010: 19.

²⁸ Johnson 1942: 20.

²⁹ Aarnes 2010: 28.

³⁰ Pedersen 2012: 30-31.

³¹ Andenæs 1979: 58.

Øksnevad hadde allerede i 1941 advart tyskerjentene om at de kom til å bli straffet.³² Store deler av befolkningen hadde sett seg lei av tyskerjentenes oppførsel under okkupasjonen, og mange av de sivile stilte villig opp for å levere dem til politiet. Dette førte til at flere steder i Norge ble tyskerjentene utsatt for spott og spe, trusler og fysisk vold i form av å rive av dem klærne og klippe alt håret på hodet.³³ Myndighetene, som har i oppgave å dømme rettferdig, sviktet, og flere steder kan man finne eksempler på hendelser der politi og hjemmestyrken var mer opptatt av om kvinnene faktisk var tyskerjenter enn handlingene de hadde blitt utsatt for. Hvis kjente tyskerjenter prøvde å anmelde personer som hadde overgrepet seg på dem, tok politiet ofte og henla sakene. Hvis det en sjelden gang ble rettsak, fikk overgriperne ofte redusert straff, siden det ble sett på som «naturlig og sunn reaksjon» blant ungdommene.³⁴ Holdningen mot tyskerjentene var ikke noe bare den sivile befolkningen kjente på, men gjennomsyret også myndighetene i Norge. «Ingen skal straffes uten dom. Ingen skal dømmes uten lov».³⁵

Tyskerjentene var et stort tema gjennom hele okkupasjonsperioden og årene etter, men hvem var det som ble definert som tyskerjenter? I det neste kapitlet skal jeg se nærmere på hvordan definisjonen har forandret seg, og hvor mange tyskerjenter man antar det var i Norge.

1.5 Hvem ble kalt for «tyskerjenter»?

Rikspolisjefen Aulie kategoriserte tyskerjentene under en pressekonferanse i 1945, som kan være en veiledning for å forstå hvem det var politiet og befolkningen ønsket et oppgjør med. Den første kategorien han nevner er «de rene gatejenter – prostituerte allerede før krigen».³⁶ Denne gruppen ble sett på som den største, og ofte en del av helsevesenet sitt ansvar siden de ble sett på som «venerisk syke» og «en fare for sine omgivelser».³⁷ Den andre kategorien bestod av «angivere» eller de som på annen måte hadde «direkte hjulpet okkupasjonsmakten».³⁸ Disse personene ble tatt til rettsvesenet, og fikk sin dom der. Tyskerjentene som ble plassert i den tredje kategorien var de som hadde «hatt et forhold med én tysker – en normal seksuell forbindelse».³⁹ Aulie mente at denne gruppen ikke var noe farlig, og kunne ikke skade noen, bortsett fra at befolkningen kunne bli irritert av deres tilstedeværelse. Den fjerde og siste kategorien var «de mindreårige jenter», som barnevernet i de forskjellige kommune skulle ta seg av.⁴⁰ Denne kategoriseringen er ikke en definisjon på hvem som var tyskerjenter, for det var fortsatt flere som ble kalt for tyskerjenter og fikk samme behandling.

Pedersen definerte i 2012 en tyskerjente som «en kvinne som hadde, eller ble ansett for å ha, privat omgang med en mann i tysk tjeneste i løpet av okkupasjonen eller det etterfølgende året».⁴¹ Grunnen til at Aulies kategorisering av tyskerjentene ikke er

³² Olsen 1999: 279 og 294.

³³ Pedersen 2012: 69-70.

³⁴ Olsen 1998: 266-267.

³⁵ Aarnes 2010: 50.

³⁶ NB – Akershus, fredag 27. juli 1945.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Pedersen 2012: 18.

komplett, er fordi mange av kvinnene opplevde å bli utsatt for usanne rykter, og fikk den samme behandlingen som andre tyskerjenter fikk av myndighetene og befolkningen.⁴² Et eksempel på dette der personen var heldig, kan man se med Daisy som ble stoppet av en tysker, og akkurat i det øyeblikket gikk en mann som kjente henne forbi. Denne mannen beskyldte henne for å være en «tyskertøs» og dette kunne ha fått store konsekvenser for kvinnen. Heldigvis for henne hadde hun hele bygda som sitt vitne på at hun ikke hadde hatt kontakt med noen tyskere, og mannen måtte unnskyldte seg offentlig i avisen.⁴³ Dette viser hvor lite som skulle til før man kunne få rykte på seg for å være tyskerjente, og viktigheten av å ha et nettverk rundt seg som kunne støtte og bekrefte sin uskyld. Aulie hadde heller ikke regnet med at kvinner kom til å gifte seg eller fortsette deres forhold til tyskerne etter frigjøringen, og derfor er det også viktig å inkludere dem.⁴⁴ Forskjellene i tallene kan skyldes ulik bruk av definisjoner, for det var ikke 100 000 som var kjærester eller i et seksuelt forhold til tyskerne, men som sagt tidligere var ofte bare et smil eller en samtale nok for å bli stemplet som tyskerjente.

«Tyskerjenter», «tyskertøser», «tauser», «tyskerhore», de hadde mange navn og kom fra hele landet. Eksilregjeringen i London ønsket ikke at befolkningen i Norge skulle vite hvor mange det var, og prøvde å dempe antallet gjennom sine radiosendinger. Toralv Øksnevad som var «stemmen fra London», beskrev tyskerjentene som unntakstilfeller av en ellers god isfront mot tyskerne. Dette var for å forvise den slags oppførsel, og opprettholde den norske befolkningens moral mot soldatene.⁴⁵ Rapportene fra flyktningene som dro til Sverige fortalte noe annet. Personer rapporterte at «nesten alle går med tyskere» i Namsos, og i Finnmark hevdet en person at nesten alle jenter over 16 år hadde vært med en tysker.⁴⁶ Sigurd Senje (1986) mente at det fantes mellom 30 000 – 50 000 tyskerjenter i Norge med sannsynlighetsberegningene sine.⁴⁷ Kåre Olsen mente at det var blitt født minst 10 000 krigsbarn i Norge, og dermed er vi sikre på at minimumstallet for tyskerjenter er 10 000. Han fortsetter med å si at det ikke er urimelig at 1:4 eller 1:5 av tyskerjentene fikk barn med sine kjærester, og regner derfor med at det var mellom 40 000 – 50 000 tyskerjenter.⁴⁸ Pedersen stilte seg kritisk til disse tallene, siden han mente det var for lite forsket på. Derfor tok han et utvalg av 824 kvinner som hadde vært i avhør hos politiet, og fant ut at 83 av kvinnene hadde fått barn med en tysker. Dette er nesten nøyaktig 1 av 10, noe som vil si at det kanskje fantes 100 000 tyskerjenter, eller mer, i Norge.⁴⁹ Denne utregningen som Pedersen har hatt, er det ingen som kan bevise. Ingen har nøyaktige tall på hvor mange tyskerjenter det var, men Pedersens utregning kan gi en indikasjon på hvor mange flere tyskerjenter det var, enn det man først trodde. Dette er noe som trenger mer forskning og er viktig å få frem i lyset, for det viser også noe om hvor mange tyskerjenter som har valgt å holde sine historier skjult gjennom hele livet.

Det var også mulig å få rykte på seg som tyskerjente hvis man ikke oppførte seg etter datidens normer for kvinnene. Tjenestemennene i Sverige som intervjuet flyktningene var raske med å dømme kvinnene ut fra deres utseende og væremåte. Hvis en kvinne var spydig eller frekk, var de raske med å stemple henne som «tyskertøs».

⁴² Ibid: 18.

⁴³ NB - Grimstad Adressetidende, onsdag 23. mai 1945.

⁴⁴ Pedersen 2012: 18.

⁴⁵ Aarnes 2010: 28.

⁴⁶ Olsen 1999: 278.

⁴⁷ Senje 1986: 43.

⁴⁸ Olsen 1999: 278.

⁴⁹ Pedersen 2012: 19.

Andre kunne bli dømt som «freidig» eller «overseksuell» og derfor stemplet som tyskerjente.⁵⁰ Dette førte til at rundt 400 kvinner ble avist som flyktninger, på bakgrunn av at de tilsynelatende hadde vært sammen med tyskere.⁵¹ Denne vurderingen som tjenestemennene hadde på grensen kommer tydelig frem i rapportene, men man kan tenke seg at slike holdninger var utbredt blant den sivile befolkningen også. Mennene i Norge hadde fått en moralsk knekk etter at tyske soldater overkjørte dem. De greide heller ikke å beskytte kvinnene i landet, som ble sett på deres oppgave. Dette kunne ha gjort det lettere å bryte ned tyskerjentene med å framstille dem som løsaktige og dumme.⁵²

De som ble kalt for «tyskerjenter» var alle kvinner som hadde vært i kontakt med tyskere, og de som fikk usanne rykter på seg, eller ble sett på som «løsaktige». På bakgrunn av det som er skrevet her, virker det som om det var veldig lett å bli stemplet som «tyskerjente». Det skulle ofte ikke mer til enn en liten samtale før man ble beskyldt for å være tyskerjente, og det kan forklare hvorfor antallet til Pedersen er estimert så høyt. Jeg tenker at 100 000 tyskerjenter kanskje ikke er så abstrakt på bakgrunn av hvor lite som skulle til for å få rykte på seg som tyskerjente. Selv om det var mange som fikk usanne rykter på seg, var det en større andel av tyskerjentene som hadde åpenlyse forhold med tyskere. Dette viser også hvordan definisjonene på tyskerjenter kan forandre seg, som vi så fra Aulies pressekonferanse i 1945 til Pedersen i 2012, og kan forklare hvorfor det er så store forskjeller på antall tyskerjenter i forskning.

⁵⁰ Ibid: 40.

⁵¹ Aarnes 2010: 39.

⁵² Pedersen 2012: 41.

2. Norske kvinner og tyske soldater under okkupasjonen

Tyskerjenter var et stort tema under okkupasjonen og årene etter, og i dette kapitlet skal jeg se nærmere på hvordan norske og tyske myndigheter så på dem og relasjonene deres. Til å begynne med skal jeg gi litt mer bakgrunn for hvordan tyskerjentene kunne møte de tyske soldatene, og hvilke faktorer som kunne lede til ekteskap. Soldatene var bare mennesker de også, og trengte menneskelig kontakt. Det kan også virke som om mange av soldatene ikke forstod hvilke følelser de kunne vekke, gjennom deres tilstedeværelse.⁵³ Som både de tyske soldatene og tyskerjentene skulle merke, betydde deres menneskelighet mot hverandre mye også for myndighetene til de forskjellige nasjonene.

2.1 Den første kontakten

Etter okkupasjonen av Norge begynte i 1940, trengte tyskerne mye arbeidskraft for å få bygd jernbaner, flyplasser, veier og skaffe forsyninger til militæret. Norge var ikke et spesielt rikt land da, og okkupasjonsmakten brakte med seg nye muligheter til befolkningen gjennom arbeid og penger. Dette kan man spesielt se i, Nord-Norge der mange levde av fiske eller jordbruk, og hadde en årsinntekt på 4-5000 kroner. Da tyskerne kom, kunne de tjene opp mot 1000 kroner i uken i løpet av det første året. Det var et tilbud mange ikke hadde mulighet til å avslå, siden mange hadde mistet arbeidet sitt og måtte forsørge familiene sine.⁵⁴ Med de nye arbeidsmulighetene til tyskerne, kom også kontakten med de norske kvinnene. De trengte også vaskere, hushjelpere, kokker og tolker, og mange kvinner ble tilbudt arbeid hos tyskerne. Bare i Oslo var det omkring 70% av tyskerjentene som møtte sine soldater gjennom jobben de fikk. Noen ble også tvunget i arbeid, men de fleste tok jobben for å tjene til livets opphold.⁵⁵ I kommunene Lenvik, Alta og Tromsø jobbet rundt halvparten av kvinnene for tyskerne, men Helle Jørgensen regnet med at hvis utvalget hadde vært større, så hadde prosentandelen gått opp.⁵⁶ Mest sannsynlig oppstod den første kontakten mellom tyskerjentene og soldatene gjennom arbeidet, men det var også andre tilfeller.

Andre tyskerjenter har beskrevet sine møter med tyskerne som rent tilfeldige hendelser. Yngvild og venninnen skulle på fjelltur og møtte på to tyske herrer som gikk sivilt kledd, og venninnen inviterte dem med på turen.⁵⁷ Sofie møtte soldaten på hjørnet av skomakeren, og ble forelsket med første blick.⁵⁸ Det var nok mange i Norge som hadde et negativt syn på de tyske soldatene under okkupasjonen, og de ble ofte fremstilt som onde eller dumme i «Jøssingvitser» eller propagandaplakater.⁵⁹ Men flere steder har de også blitt beskrevet som iøynefallende og vakre å se til, og en norsk historiker antok nesten at Tyskland hadde sendt elitesoldater til Norge for propagandagrunner.⁶⁰ De oppførte seg ofte veldig høflig og galant, og åpnet ofte dørene for kvinnene hvis de skulle inn på butikken. Dette var en stor kontrast til hvordan mange kvinner ble behandlet av

⁵³ Drolshagen 2009: 86 og 101.

⁵⁴ Ibid: 82-83.

⁵⁵ Pedersen 2012: 34.

⁵⁶ Jørgensen 2006: 43.

⁵⁷ Aarnes 2010: 20.

⁵⁸ Leira 1987: 123.

⁵⁹ Jøssing – antinazistiske nordmenn under 2. verdenskrig som ofte gikk med røde luer eller en binders for å vise sin motstand mot okkupasjonsmakten. Jøssingvitser – en måte å gjøre narr av tyske soldater og quislinger gjennom tegninger eller vitser, der de ofte ble fremstilt som feite. Holst 1995: 49-50.

⁶⁰ Drolshagen 2009: 110.

guttene lokalt, og de hadde også mulighet til å skaffe seg penere menn enn før.⁶¹ Det var kanskje ikke så rart at Sofie falt hodestups for den tyske soldaten, eller at venninnen til Yngvild var så rask med å invitere to tyskere med på tur.

Da Kristina jobbet på kafeen Blåkors Kristiansand, kom en kjekk flykorporal så ofte han hadde fri, og etter hvert begynte møtene å bli lengre.⁶² Kvinner som jobbet i serviceyrker er også høyt representert blant tyskerjentene. Soldatene hadde en del fritid og benyttet ofte sjansen til å få mer kontakt med servitører, frisører eller ekspeditører. Det var selvsagt lettere å komme inn i tyske miljøer hvis kollegaer hadde takket ja til tilbud fra soldatene.⁶³ Det var også en del som bokstavelig talt levde under samme tak som tyskerne også, siden de ble innkvartert i nabolag og private hushold. Mange av tyskerne hjalp til med forskjellige dagligdagse gjøremål og lekte med familiens barn. Det ble vanskelig for mange tyskerjenter å se på dem som fiender gjennom okkupasjonsårene, siden de oppførte seg så vennlige ovenfor familie og andre. Soldatene kunne begynne å gi små gaver og etter hvert ble kvinnene kanskje invitert på restaurantbesøk. Mange av dem følte nok at de levde et liv som de aldri ville ha opplevd hvis de hadde giftet seg med en lokal gutt.⁶⁴

Da de tyske soldatene kom til Norge var nok de fleste nordmenn veldig skeptiske, men da de fikk se menneskene forandret dette seg for flere tusen norske kvinner. Den første kontakten hadde begynt, og flere ønsket mer kontakt med sine nye tyske venner.

2.2 Ekteskap

Tyskerjentene hadde fått kontakt med soldatene på mange forskjellige måter, og flere av dem ønsket å gifte seg. Den mest åpenbare grunnen til at kvinnene ønsket å gifte seg var av kjærlighet for sine menn, men det var flere faktorer som kunne fremskynde- eller presse noen til å gifte seg. I et avisinnlegg fra 1945 skriver Sigurd Evansmo at mange av tyskerjentene hadde blitt oppfordret til kontakt med tyske soldater av sine foreldre, noe som ikke er mye forsket på i henhold til tyskerjenter i Norge.⁶⁵ Med tanke på at litt over 46.000 personer i Norge ble straffet etter krigen for aktiv eller passiv støtte til Tyskland og NS, kan man forstå Sigurd bedre.⁶⁶ Man kan tenke seg at mange av foreldrene som støttet NS, ønsket at deres døtre skulle komme i tyske miljøer av ulike grunner. Hvor mange av tyskerjentene ble oppfordret av familie til å komme i kontakt med tyske soldater? Hvorfor ønsket noen foreldre at deres døtre skulle komme i tyske miljøer, var det politisk makt og innflytelse, rasepolitiske grunner eller kanskje et ønske om å være på den seirende siden i begynnelsen av krigen?

Etter at kvinnene hadde kommet i et tysk miljø, var det ofte vanskelig å komme seg ut igjen. Dette var fordi nordmenn som hadde brutt den kollektive norske isfronten, ble ofte selv utfrosset av resten av befolkningen, og mange fikk problemer med å ta opp kontakt med venner, venninner og familie igjen.⁶⁷ Da var det godt å ha noen som kunne beskytte seg mot sjikaneringen fra egne landsmenn. Tyskerjentene som hadde kjærester

⁶¹ Pedersen 2012: 31.

⁶² Leira 1987: 23.

⁶³ Pedersen 2012: 34.

⁶⁴ Drolshagen 2009: 84, 85, 112 og 113.

⁶⁵ NB - Rjukan Arbeiderblad, lørdag 2. juni, 1945.

⁶⁶ Statistisk Sentralbyrå 1954: 16.

⁶⁷ Pedersen 2012: 32.

blant de tyske soldatene var ikke lengre alene, men hadde en talsmann som kunne hjelpe hvis de ble utsatt for problemer.⁶⁸ Dette kunne også føre til at kvinnene ble mer knyttet til sine kjærester, siden de forsto hvilken behandling de kom til å bli utsatt for hvis de ikke hadde noen til å beskytte seg.

Den kanskje viktigste grunnen for å fremskynde et giftemål, var hvis noen hadde blitt gravide. For mange betydde barn utenfor ekteskapet katastrofe, og man kan bare tenke seg den moralske byrden av å få barn utenfor ekteskap med en tysker.⁶⁹ Det var om lag 40% av kvinnene som fikk barn i løpet av de første årene under krigen som ønsket å gifte seg. Det betyr ikke at alle dem ønsket å gifte seg bare på grunn av at de hadde fått barn, men kan være en veldig sentral faktor for mange. Mange av de som fikk barn med tyske soldater opplevde ofte problemer i sine lokalmiljø, og dette kunne også gå utover familien. Derfor tenkte nok mange at det å gifte seg, og flytte til Tyskland var en god løsning for å bli kvitt problemene sine. De tenkte kanskje også at hvis de flyttet vekk ville familien slippe behandlingen fra «gode nordmenn» i lokalmiljøet.⁷⁰

Det var mange faktorer som kunne spille inn da en norsk kvinne ønsket å gifte seg med en tysk soldat under krigen. Ofte kunne nok skylden ligge i moralske lover eller sosialt press fra lokalmiljøet, men den viktigste grunnen var nok at de hadde blitt glad i sine menn. Selv om mange ønsket å gifte seg, fikk de snart se at det ikke var så enkelt som man kunne ha trodd.

2.3 Tyske- og norske retningslinjer for ekteskap

Med Hitler i spissen, nektet tyske myndigheter at deres soldater skulle få lov til å gifte seg med kvinner fra okkuperte land. De ønsket ikke at det tyske blodet skulle bli utvannet, men dette ble vanskeligere etter de begynte å okkupere land der store deler av befolkningen ble sett på som rasemessig verdifulle.⁷¹ Det var ikke bare mannlige soldater som fikk straff for å være sammen med «mindreverdige raser». Tyske kvinner som hadde polske bekjentskaper, risikerte å bli snauklipt og fotografert.⁷² Et annet problem ekteskapene kunne skape var at de tyske soldatene ble knyttet til slekten i Norge, og kunne ende opp med å forsnakke seg om kommende razzia eller søk på gårder.⁷³ Dette stoppet ikke søknadene om tillatelse til å gifte seg, og Reichskommisariat visste ikke helt hvordan de skulle reagere. De fleste henvendelsene ble ikke håndtert utover høsten og vinteren, men temaet ble stadig tatt opp til diskusjon. På den ene siden var Wehrmacht som var bekymret for hvordan soldatene kom til å oppføre seg ovenfor sine nye svigerfamilier, mens SS på den andre siden så på de rasemessige positive sidene.⁷⁴

Norges regjering og konge måtte flykte til Storbritannia og fortsette sin motstandskamp der. Dette betydde ikke at de var helt ute av kontroll over Norge, for de fortsatte med å vedta statsbudsjettet og ga ut nye lover gjennom provisoriske anordninger. Eksilregjeringen ble støttet som motstanden av okkupasjonen, og store deler av den norske befolkningen fulgte det som ble sagt av dem gjennom radioer og

⁶⁸ Drolshagen 2009: 114.

⁶⁹ Ibid: 109.

⁷⁰ Olsen 1998: 174-175.

⁷¹ Pedersen 2012: 41.

⁷² Holst 1995: 109.

⁷³ Pedersen 2012: 42.

⁷⁴ Olsen 1998: 162-163.

illegale aviser. De var spesielt mot quislinger og tyskerjentene, noe som betydde at all form for relasjoner mellom tyskerne og de norske kvinnene ble sett på som svært alvorlig.⁷⁵ NS-regjeringen med Quisling i spissen, var derimot svært provosert over at norske kvinner ikke fikk lov til å gifte seg med tyske menn. Han mente at de norske kvinnene var rasemessig verdifulle for tyskerne, og i februar 1941 begynte tyske myndigheter å gi etter for presset.⁷⁶

Tyske myndigheter godtok ekteskap mellom norske kvinner og tyske soldater, men retningslinjene gjorde det fortsatt veldig vanskelig. Alle sakene skulle legges fram for Hitler, som måtte godkjenne hver sak, og etter at de hadde giftet seg, måtte de norske kvinnene flytte til Tyskland. Dette var fordi tyske soldater ikke fikk lov til å ha sine koner i Norge. Dr. Richert foreslo også at de norske kvinnene skulle bli undersøkt av tyske militærleger, av rasemessige årsaker og for å unngå spionasje i Tyskland. For å legge til rette, opprettet de tyske myndighetene et Sivilstandskontor i Oslo, som blant annet skulle få i oppgave å se på søknadene av tysk-norske ekteskap. Utover i 1942 kom det nye bestemmelser for godkjenning av søknadene til ekteskap. De norske kvinnene kunne ikke være samiske eller gatejenter, de måtte være rasemessig over gjennomsnittet av den tyske befolkningen og være like intelligent som sin tyske mann.⁷⁷ De tyske myndighetene tok også på seg ansvaret for krigsbarna, og opprettet flere Lebensborn-hjem i Norge. Det fantes rundt 20 slike hjem i Tyskland, der målet var å avle frem de som var mer verdifulle rasemessig, og denne baktanken skjedde også i Norge. Denne ordningen var viktig for mange av de gravide tyskerjentene, som opplevde å bli kastet ut av foreldrene sine, og mottok mange trusler i lokalmiljøet. Gjennom Lebensborn kunne kvinnene få føde i fred og ro, og de fikk også bestemme om de ønsket å adoptere bort barnet eller beholde det. Det ble også rapportert at alle norske kvinner som var gravide med en tysk soldat hadde rett til hjelp fra Lebensborn.⁷⁸ Selv om det var mange problemer med søknadene for å gifte seg, virker det som de tyske myndighetene faktisk ønsket å hjelpe og ta vare på tyskerjentene og deres barn. Mot slutten av krigen ble det derimot inngått færre ekteskap, selv om det mest sannsynlig bare økte med tysk-norske relasjoner. Dette kunne være på grunn av at søknadene tok for lang tid, eller at soldatene hadde blitt plassert i fangeleirer som hadde begynt å bli mer vanlig mot slutten.⁷⁹

Toralv Øksnevad, «stemmen fra London», advarte allerede i 1941 om at de kvinnene som ikke avviste tyskerne kom til å «betale for resten av sin levetid».⁸⁰ Mens tyske myndigheter forbedret situasjonen til mange tyskerjenter, virket det som om den norske eksilregjeringen forberedte seg på oppgjøret etter krigen, på alle de som hadde brutt den norske isfronten. Den 26. februar 1943 kom en provisorisk anordning for «polititjenesten i Norge under krig» (senere forkortet som beskyttelsesanordningen), der det stod i §6:

Personer som blir eller befryktes å ville bli utsatt for overlast fra befolkningens side på grunn av formodning om unasjonalt sinnelag, kan av politiet tas i forvaring på slik måte og for så lang tid som anses nødvendig av hensyn til deres egen sikkerhet, dog

⁷⁵ Andenæs 1979: 18-19.

⁷⁶ Pedersen 2012: 43.

⁷⁷ Olsen 1998: 165, 167, 168.

⁷⁸ Senje 1986: 44-47.

⁷⁹ Olsen 1999: 176.

⁸⁰ Ibid: 275.

*ikke ut over 30 dager. Justisdepartementet kan bestemme at fengslingen skal vedvare, dog ikke utover tilsammen 120 dager.*⁸¹

Denne provisoriske anordningen er mer relevant for oppgjøret med tyskerjentene etter krigen, men viser tydelig at de norske regjeringene forberedte seg på å kunne fengsle dem «til deres egen sikkerhet».⁸² Jeg skal komme tilbake til denne provisoriske anordningen i kapittel 3.2 der jeg skal se nærmere på hvilket utslag den ga. Den 15. desember 1944 kom de med en ny provisorisk anordning om «straffelovgivningen om forræderi (Landssvikanordningen)», med et fokus på å straffe NS-medlemmer og organisasjoner knyttet til den. Justisdepartementet samlet en komité, bestående av Hjemmefrontledelsen, som skulle gå gjennom den. Utvalget kom frem til at de ønsket «tap av norsk statsborgerrett og utvisning». Dette skulle gjelde for de personene som under krigen ikke hadde utført borgernes plikt om kollektiv avstand til okkupasjonsmakten, men «positivt alliert seg med fienden». Komiteen mente at det var rettferdig og ønskelig for samfunnet å kunne utvise og frata statsborgerskapet, med tanke på sosial ro blant resten av befolkningen.⁸³ Stemningen blant det norske folk i 1944 var også at «halvtyske barn skal ut av landet», og det ble diskutert mye blant forskjellige instanser om hva de skulle gjøre med krigsbarna. I et annet møte, med blant annet Ellingsen, Welhaven og Dr. Severin, kom de frem til at barn mellom et gift par (norsk kvinne og utenlandsk far) ikke ville få norsk statsborgerskap, og moren beholdt sitt før hun flyttet ut av landet. Hvis ekteskapet ble brutt, og moren og barnet ble værende i Norge, ville de få norsk statsborgerskap. Det kan virke som om norske myndigheter ikke ønsket å straffe tyskerjentene selv om de hadde fått barn, men straffe de som valgte å fortsette i ekteskapet. Stockholmskomiteen ønsket også at norske kvinner som giftet seg med tyskere skulle miste statsborgerskapet sitt, og bli utvist til Tyskland.⁸⁴ Det kan virke som om eksilregjeringen og sentrale norske personer tok hensyn til majoriteten av befolkningens ønsker, men det kan også ha vært høye røster fra Hjemmefrontens ledelse som var med å påvirke. Man kan tydelig se at det er et svært negativt syn på tyskerjentene på flere instanser blant nordmenn, helt opp til regjeringen.

Under okkupasjonen fikk norske kvinner og tyske menn lov til å gifte seg av tyske myndigheter i 1941, og de opprettet også Lebensborn for å hjelpe de kvinnene som var gravide med en tysk soldat. Det ble strengere regler for hvem som fikk lov til å sende ekteskapssøknad i 1942, men i løpet av det samme året hadde 294 av 2514 registrerte krigsbarnmødre flyttet til Tyskland.⁸⁵ Dette tyder på at mange fikk det som de ønsket, og fikk lov til å flytte til Tyskland, men det var fortsatt en del som ikke hadde fått sine søknader godkjent. Det skal jeg se nærmere på i det neste kapitlet. Blant den norske eksilregjeringen ser det ut til å ha vært et negativt syn på tyskerjentene fra første stund, og dette er noe vi kan se tydelig gjennom brev til regjeringen og justisdepartementet.

2.3.1 Baksiden av den tyske ekteskapssøknaden

Selv om tyske myndigheter hadde godkjent ekteskap mellom de tyske soldatene og de norske kvinnene, var veien frem til vielsen lang. De erfarte fort at ikke alle kvinnene i

⁸¹ Samling av div. PA. 1945: 36.

⁸² Ibid 1945: 36

⁸³ Ibid 1945: 99, 108, 115 og 116.

⁸⁴ En hvitbok 1999: 48, 51-57.

⁸⁵ Olsen 1998: 171.

Norge oppfylte de kravene som sunne germanske kvinner, og det ble gjennomført foredrag på alle tyske tjenestesteder i Norge for å gjøre soldatene mer rasebevisste. Dette betydde i praksis at ekteskapsøknadene var gjennomsyret av rasepolitiske prosedyrer. I tillegg til søknaden, måtte kvinnene ha slektstavler tilbake til besteforeldrene, raseattest, politiattest og en «ekteskapsdugelighetsattest» av tysk lege som vedlegg.⁸⁶ Kvinnene måtte også dokumentere for at det ikke fantes noen arvelige- eller sinnssykdommer i familien. I et desperat forsøk på å få tillatelse til å gifte seg tidligere, var det noen av kvinnene som meldte seg inn i Nasjonal Samling eller det tyske Røde Kors, for å vise at de var kvalifiserte på den politiske vurderingen.⁸⁷ Gro var en av mange som forsøkte seg på en slik søknad, og det tok ikke lang tid før tyskerne stilte på døren hennes med centimeterbånd. Dette var for å måle hodet hennes på langs og tvers, for å se om hodet holdt de «ariske» målene. Også hennes forlovedes familie i Tyskland måtte testes mot de raserene kravene, og foreldrene måtte godkjenne å ta imot en norsk svigerinne. All dokumentasjonen skulle til syvende og sist legges frem for Hitler, som skulle godkjenne eller avslå ekteskapet.⁸⁸ Denne lange prosessen kunne ta flere måneder, eller til og med år, før man fikk en bekreftelse på om man kunne gifte seg. Gjennom venteprosessen kunne mye forandre seg, og det var flere av kvinnene som fikk kalde føtter eller ble nektet av sine foreldre. Soldatene ble også stadig flyttet rundt på, og noen fikk «siste kjente oppholdssted Østfronten» som svar på søknaden sin.⁸⁹ Dette førte også til praktiske vansker, der soldater på frontlinjen ikke fikk tak i nødvendige attester fra familien for at kvinnene skulle få flytte til Tyskland. Det var ofte vanskelig å legge frem alle dokumentene som de tyske myndighetene ønsket, for eksempel bilder av besteforeldrene som kanskje var døde, eller at de ikke hadde noen bilder av dem liggende. Bildene av selve kvinnen som ønsket å gifte seg, ble nøye studert av flere raseeksperter blant tyskerne, og det skulle ikke mye til før søknadene ble avlyst. Hvis de fant «Lappischer» trekk hos kvinnen, som ikke tilhørte den germanske rasen, men den samiske, ble søknaden om giftemål fort avslått.⁹⁰

⁸⁶ Olsen 1998: 176-177.

⁸⁷ Pedersen 2012: 50-51.

⁸⁸ Senje 1986: 9.

⁸⁹ Aarnes 2010: 56.

⁹⁰ Olsen 1998: 178, 182-183.

3. Etterkrigstiden

Etter fem år under tyskernes okkupasjon, var Norges befolkning fylt av fredsrusen, og det utviklet seg fort til et kaotisk landskap. Det var store omskiftninger som skjedde etter frigjøringen, og kommunikasjonen mellom landsdeler og myndigheter var nok ikke så god som det de kunne ha vært.⁹¹ Derfor skal jeg se nærmere på befolkningens holdninger mot tyskerjentene i dette kapittelet, og på hvordan dette kunne ha påvirket deres relasjon til de tyske kjærestene. Videre vil jeg se nærmere på tre provisoriske anordninger regjeringen iverksatte under og etter okkupasjonen, og hvordan disse kunne motvirke hverandre. Selv om norske myndigheter ønsket å sende ut så mange tyskerjenter som mulig, ble det stadig opprettet nye retningslinjer for ekteskapene, som gjorde det mer komplisert.

3.1 Befolkningens holdninger mot tyskerjentene

«Ja, tøs, du var den verste av dem alle. Et hakekors skal brennes på din skalle»⁹²

«Putt dem alle inn, både nazister og tøser og spekulanter i samme rom og i samme skitten som våre beste nordmenn fikk oppleve»⁹³

«Kan en tenke seg en mildere straff for en slik grov forseelse som disse tysker-tøsene har begått? Det står om en som har tatt sitt liv etterpå. Kan en tenke seg noe bedre enn det? – Jeg håper på det instendigste at friseringen, denne milde form for straff kan fortsette»⁹⁴

«Når myndighetene ikke gjør noen ting overfor disse forræderne, må vi ta oss selv til rette»⁹⁵

Man kan trygt si at det var en oppskaket stemning blant den norske befolkningen etter frigjøringen av Norge, og det at avisene faktisk publiserte slike sitater kan gi et inntrykk av hvordan mange følte det.⁹⁶ Jeg har ikke tall på hvor stor prosentandel av den norske befolkningen som ønsket at tyskerjentene skulle straffes, og det er utenfor min problemstilling å undersøke det, men det er et betydelig flertall av avisene i mine kilder der de blir omtalt negativt. Hvor stor prosentandel av den norske befolkningen ønsket ikke å straffe tyskerjentene? En avis i Telemark mente at Norge var delt i to grupper, der den ene gruppen ønsket et kraftig oppgjør med tyskerjentene, mens den andre gruppen ville ikke at de skulle få noen oppmerksomhet. Det var også et klart flertall av personer i den første gruppen som hadde sendt inn meldinger til avisen.⁹⁷ Andre forsøkte å dempe ned på den opphissede stemningen som var blant folk, men oppfordret til å behandle saken «etter retningslinjer som er nordmenn verdig». Han mente på den andre siden at tyskerjentene hadde «forbrudt seg mot land og folk» så man kan tenke seg at han ønsket at myndighetene skulle få straffe dem.⁹⁸ I en avis ble det lagt ut lister med navn på omtrent 40 angivelige tyskerjenter, med trusselen «resten bør heller ikke føle seg

⁹¹ Aarnes 2010: 50.

⁹² NB – Rjukan Arbeiderblad, lørdag 2. juni 1945.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Pedersen 2012: 63.

⁹⁷ NB – Telemark Arbeiderblad (Skien), tirsdag 29. mai 1945.

⁹⁸ NB – Rjukan Arbeiderblad, fredag 1. juni 1945.

trygge. Litt tøyvask på Grini vil ikke skade noen».⁹⁹ Hvilken betydning hadde denne type holdning for tyskerjentene og forholdene deres?

Det kan virke som om mange av tyskerjentene ønsket seg vekk i perioden etter frigjøringen. I et intervju med rikspolisjefen Aulie ble han spurt om tyskerjentene fikk bli værende i landet, der han svarte «ja, men det er lite trolig at de blir værende her – den første tiden iallfall».¹⁰⁰ Mange av tyskerjentene levde nok i frykt etter frigjøringen, av å bli skamklippet, arrestert eller internert. En del hadde også mistet kontakten med familien sin, siden familiene også opplevde utfrysingen fra befolkningen, og hadde dermed ikke noen til å beskytte seg.¹⁰¹ Dette kan ha ført til at mange av tyskerjentene gjorde som Else, oppsøkte leirene der soldatene ventet på å bli sendt til Tyskland.¹⁰² I Lyngdal ble 24 tyskerjenter arrestert, og i leirene på Florvåg ble «et helt skokk» arrestert etter at politiet hadde funnet dem i leirene.¹⁰³ Mange oppsøkte nok sine kjærester i leirene ut fra deres kjærlighet til dem, men på den andre siden kan det også virke som om mange følte seg presset. Tyskerjentene var utstøtt fra befolkningen, og mange ønsket å straffe dem. Det at så mange ikke så en framtid i Norge, med barn som kunne bli hetset, var kanskje deres tyske kjærester og forloveder den eneste utveien de så.¹⁰⁴

3.2 Myndighetenes oppgjør med tyskerjentene

Befolkningens oppgjør mot tyskerjentene trengte en reaksjon fra myndighetene, og gjennom beskyttelsesanordningen i kapittel 2.3 hadde politiet muligheten til å arrestere tyskerjentene, for å beskytte dem. Man kan også se at noen skrivere til avisene reagerte på dette, og mente at politiet beskyttet dem istedenfor å gi dem deres rettmessige straff.¹⁰⁵ Logikken bak kan være grei og forstå, man kan ikke bli utsatt for «gatas justis» så lenge man er fengslet, men på den andre siden var dette med på å eskalere situasjonen. Hvis noen fikk se at en tyskerjente ble arrestert, men andre gikk rundt offentlig, kunne det ha ført til at de tok saken i egne hender.¹⁰⁶ Det er også usikkert hvor mange som ble arrestert for å beskytte dem, og hvor mange som ble arrestert bare på bakgrunn av at de var tyskerjenter, som skjedde med 90 tyskerjenter i Molde.¹⁰⁷ Fra et tilfeldig valgt fylke, Østfold, ble 800 tyskerjenter arrestert, og bare i Oslo ble 1000 tyskerjenter «tatt hånd om» i løpet av mai 1945.¹⁰⁸ Med tanke på at tyskerjentene kunne bli arrestert i opp til 120 dager, med Justisdepartementets tillatelse, kan man tenke seg at det var en del tyskerjenter som aldri fikk se sine kjærester igjen. Dette på bakgrunn av at hvis de hadde blitt arrestert, var veien kort for å bli anholdt igjen eller internert, og hvis man ble løslatt kunne man risikere å få husarrest og meldeplikt til politiet.¹⁰⁹

Helsemyndighetene fikk muligheten til å internere kvinner som hadde kjønns sykdommer, da den provisoriske anordningen «åtgjerd mot kjønns sykdommer» kom 12. juni 1945. Og gjennom denne anordningen fikk de lov til å internere kvinnene så

⁹⁹ NB – Ringerikes Blad, mandag 14. mai 1945.

¹⁰⁰ NB – Akershus, fredag 27. juli 1945.

¹⁰¹ Helgesen 1990: 292.

¹⁰² Aarnes 2010: 33.

¹⁰³ NB – Arbeidet, torsdag 24. mai 1945. NB – Sørlandet, onsdag 13. juni 1945.

¹⁰⁴ Olsen 1998: 304.

¹⁰⁵ NB – Arbeidet, torsdag 31. mai 1945.

¹⁰⁶ Pedersen 2012: 92.

¹⁰⁷ Helgesen 1990: 287.

¹⁰⁸ Olsen 1998: 285.

¹⁰⁹ NB – Telemark Arbeiderblad (Skien), mandag 28. mai 1945.

lenge de ble sett på som «smittekilder» av helsemyndighetene. I §9 står det blant annet at de fryktet kvinnene vil «komme til å smitte andre», og i §11 at «politiet plikter å yte bistand til gjennomføring av denne lov».¹¹⁰ Det er usikkert hvor mange som faktisk ble internert, Olsen mente at det kunne være mellom 3000-5000 mens Aarnes tenkte det kunne være flere enn 14000.¹¹¹ Noe som overasket myndighetene var at de fleste av kvinnene de undersøkte ikke hadde noen kjønns sykdommer, og at det bare var rundt 20% som innrømte å ha tilfeldig seksuelle forhold til soldatene. Allikevel ble flere tusen tyskerjenter internert, fordi myndighetene likestilte tyskerjenter på nesten samme linje som prostituerte. Og på dette grunnlaget fryktet de at tyskerjentene potensielt kom til å havne i gamle uvaner og bli smittet, eller smitte andre.¹¹² Politiet hadde også muligheten til å internere kvinner på bakgrunn av beskyttelsesanordningen.¹¹³ Interneringsleirene ble i hovedsak startet som et samarbeid mellom helse- og politimyndighetene for å fjerne smittekilder, men i praksis ble det til «fengselsleirer», som kunne minne om konsentrasjonsleirer, og sørget for å holde tyskerjentene vekke fra leirene med tyskere på innsiden.¹¹⁴

På den andre siden ønsket norske myndigheter å sende flest mulig av tyskerjentene ut av landet, men ifølge lov om statsborgerskap mistet ikke norske kvinner sitt statsborgerskap før de hadde flyttet ut av Norge etter vielsen.¹¹⁵ Regjeringen kom da opp med en ny provisorisk anordning «om lov om tillegg til statsborgelovgivningen», der alle som hadde fått fiendtlig statsborgerskap fra «krigsutbruddet til krigens opphør» kom til å tape «sin norske statsborgerrett».¹¹⁶ Dette betydde i praksis at alle tyskerjentene som hadde giftet seg med soldater under krigen, mistet sitt norske statsborgerskap, og kunne dermed bli sendt ut av landet. Med tanke på at omtrent 40% av tyskerjentene påstod at de hadde vært forlovet, eller var forlovet med en tysk soldat, kan man tenke seg at mellom 12000 og 40000 (utregnet fra antatt antall på tyskerjenter i forskning; 30000-100.000) ønsket å gifte seg etter frigjøringen. Antallet på tysk-norske ekteskap etter frigjøringen, regnet myndighetene til mellom 2000 og 3000.¹¹⁷ Hvorfor var det ikke flere tyskerjenter som giftet seg etter frigjøringen ettersom norske myndigheter ønsket å sende flest mulig ut av landet?

3.3 Ekteskap i etterkrigstiden

Interneringen og arrestasjonene av tyskerjentene kan ha forårsaket at mange mistet sin sjanse på å gifte seg med sine tyske menn før de ble sendt ut av landet. Dette kan være en av årsakene til at en del tyskerjenter ble anholdt flere ganger av både politiet og helsemyndighetene, siden de forsøkte flere ganger å komme seg inn i de tyske leirene for å få arrangert vielsene.¹¹⁸ Men siden norske myndigheter ønsket å sende så mange tyskerjenter ut av landet, ordnet de besøkstillatelse for de som hadde ekteskapsplaner til de tyske leirene. Dette sørget for at flere tyskerjenter kunne slippes ut fra interneringen for å gifte seg, men praksisen av dette var langt fra teorien, og både gifte og forlovede

¹¹⁰ Smitteanordningen 1945.

¹¹¹ Olsen 1998: 284. Aarnes 2010: 52.

¹¹² Pedersen 2012: 98-100.

¹¹³ Olsen 1998: 296.

¹¹⁴ Pedersen 2012: 90 og 93.

¹¹⁵ Olsen 1998: 304.

¹¹⁶ Statsborgeranordningen 1946.

¹¹⁷ Pedersen 2012: 50.

¹¹⁸ Aarnes 2010: 52.

kvinner hadde ingen garanti for å bli løslatt. Leirledelsen sensurerte også alle brevene som gikk ut og inn i fra interneringsleiren, noe som kan ha vært en grunn til at mange ikke fikk gjennomført ekteskapsplanene sine.¹¹⁹

Mye av etterkrigsperioden preges av dårlig kommunikasjon mellom offentlige instanser, og selv om de norske myndighetene ønsket at alle tyskerjentene som ville, skulle få gifte seg, jobbet andre imot. Blant annet ønsket en tysk general i Norge at man ikke kunne gjennomføre ekteskapene, siden det var farlig å sende dem til Tyskland som lå i ruiner. Den tyske overkommandoen sendte også ut en melding bare en ukes tid etter kapitulasjonen, at tysk-norske ekteskap ikke kom til å være gjennomførbart. Et tysk befal ønsket at de norske kvinnene skulle oppfylle de samme kravene som tyske kvinner i ekteskapsøknadene. På den andre siden stod norske myndigheter med Justisdepartementet i sentrum, som sendte brev om tillatelse til alle ekteskap mellom tyskerjentene og soldatene. De allierte styrkene i Trondheim sendte derimot et vedtak om at slike ekteskap var forbudt. Mot slutten av juli 1945 ble situasjonen mer avklart mellom norske myndigheter og de allierte, og de nye retningslinjene gjorde det slik at bare de parene som hadde fått barn, eller der kvinnen var gravid innen 1. august 1945 kunne få lov til å gifte seg.¹²⁰

Perioden etter frigjøringen er preget av kaos for tyskerjentene som ønsket å gifte seg, der nye retningslinjer kunne komme på rekke og rad. Bergen politikammer opplyste den 17. juli at omtrent 800 tyskerjenter hadde «meldt seg villig til å gifte seg med sine tyskere å flytte til Tyskland».¹²¹ På den andre siden fant Aarnes dokumenter på at bare 74 tyskerjenter i interneringsleirene i Bergen giftet seg.¹²² Dette var før de allierte og norske myndighetene hadde avklart hvem som skulle få gifte seg, så det kan godt hende at leirene i Bergen ventet til dette hadde blitt avklart. En av de vanligste grunnene til at de ikke fikk giftet seg, var fordi den tyske soldaten hadde blitt sendt hjem, eller plassert i en av leirene langt vekk fra hans norske kjæreste, slik at man ikke fikk kontaktet han.¹²³ I en tid preget med dårlig kommunikasjon, og kaos blant forskjellige myndigheter, er det lettere å forstå problemene med å gifte seg i etter frigjøringen.

¹¹⁹ Pedersen 2012: 104 og 110.

¹²⁰ Olsen 1998: 305-306 og 322.

¹²¹ NB – Arbeidet, tirsdag 17. juli 1945.

¹²² Aarnes 2010: 55.

¹²³ Pedersen 2012: 52.

4. Konklusjon

I denne oppgaven har jeg forsøkt å se nærmere på hvordan situasjonen var for tyskerjentene under og etter okkupasjonen, og hvilke faktorer som kunne påvirke ekteskapsplanene som mange hadde. For å finne ut det har jeg også sett på hvordan de norske kvinnene møtte de tyske soldatene, og litt på veien frem til ekteskap for parene. I oppgaven fokuserte jeg spesielt på myndighetenes retningslinjer, og befolkningens holdninger, som kunne være faktorer til at et ekteskap skjedde, eller ikke skjedde.

Den første kontakten mellom tyskerjentene og soldatene oppstod som oftest gjennom jobb for tyskerne, men det viste seg også at mange fra service-yrket fikk relasjoner med soldatene. Dette var fordi soldatene hadde mye fritid i Norge, og brukte tiden ofte på kafeer eller restauranter. Det at befolkningen fikk se at norske kvinner vandret sammen med fienden begynte å skape flere reaksjoner. For det første kunne mange bli sjalu over at kvinnene fikk gaver og restaurantbesøk som ble sett på som luksus. Andre følte et raseri over at de brøt den kollektive isfronten, og endte opp med også å utfryse tyskerjentene. Det var vanskelig for tyskerjentene å komme tilbake til miljøet med «gode nordmenn» etter at de hadde blitt sett sammen med en tysker, og dette førte til at flere endte opp med å bli værende i tyske miljøer. En annen faktor for å bli værende med sin tyske kjæreste var hvis man hadde blitt gravid, noe som ble sett på som stor skam å få barn utenfor ekteskapet, og mange ønsket nok å gifte seg før barnet ble født.

De tyske retningslinjene under okkupasjonen viser til at de hadde omsorg for kvinnene gjennom Lebensborn, men ekteskap skulle bli et stort problem. Norske kvinner og tyske soldater fikk lov til å gifte seg fra 1941, men retningslinjene gjorde det nesten umulig for de fleste å gifte seg. Tyskerjentene måtte skaffe dokumenter og bilder av familiemedlemmer for å vise hvor «raserene» de var, og det var Hitler som til syvende og sist skulle godta ekteskapet. Dette er en svært viktig grunn for at så få ble gift under okkupasjonen. De norske myndighetene var ikke særlig nådefulle mot tyskerjentene, og det ble stadig diskutert hva de skulle gjøre med dem etter krigen. Det virket som om eksilregjeringen ønsket å sende flest mulig ut av landet, men hvor mye av dette er påvirket av befolkningens ønsker er usikkert.

Store deler av den norske befolkningen ønsket å straffe tyskerjentene etter krigen, og mange mente at myndighetene beskyttet dem istedenfor å straffe dem. Det kan godt hende at mange av tyskerjentene følte at de måtte gifte seg på bakgrunn av befolkningens holdninger. Hvordan kunne de bli værende igjen i Norge, der barna og dem selv kom til å bli sjikanert og plaget? Dette kan også forklare hvorfor så mange ble arrestert i leirene med tyske soldater i, siden de ikke hadde noen andre å vende seg til.

Norske myndigheter arresterte tyskerjenter på bakgrunn av politianordningen fra 1943, og mange ble også internert på bakgrunn av den. I et samarbeid mellom politiet og helsemyndighetene ble smitteanordningen også godkjent og tatt i bruk, noe som ga helsemyndighetene muligheten til å internere kvinner de mente hadde kjønnssykdommer. Den siste anordningen gjorde det mulig for norske myndigheter å sende alle tyskerjentene som giftet seg ut av landet. Statsborgeranordningen skulle gi de norske myndighetene muligheten til å sende ut så mange de ønsket. Noen tyske generaler og befal reagerte på dette, og sendte inn et ønske om at de norske kvinnene som giftet seg, måtte ha de samme kravene som de hadde på tyske kvinner. De allierte satte restriksjoner i forhold til de norske myndighetenes ønsker, og til slutt ble norske myndigheter og de allierte enige om at de som hadde fått barn eller var gravide før 1.

august, skulle få lov til å gifte seg. Det at norske myndigheter internerte og arresterte så mange tyskerjenter, gjorde nok at mange av dem mistet sine sjanser for å få gifte seg med forlovedene sine. Noen ble sluppet løs fra interneringen hvis ekteskapsplanene var i orden, men praksisen for dette varierte dessverre mye. Gjennom sensur av brev kan man tenke seg at det var mange som aldri fikk kontaktet sine tyske kjærester etter frigjøringen.

Tyskerjentene som ønsket et ekteskap havnet ofte et sted mellom norske myndigheters ønske om å sende dem ut av landet, og tyske retningslinjer for hvor «raserene» de måtte være. De var ikke velkomne blant befolkningen, og mange hadde mistet kontakten med familien, men på den andre siden fikk de heller ikke lov til å gifte seg med tyskerne. Denne håpløse situasjonen kan det hende at mange titusener av tyskerjenter opplevde etter frigjøringen.

4.1 Videre forskning

Da jeg jobbet med denne oppgaven begynte jeg å tenke på de norske IS-kvinnene som forlot Norge, og ikke var ønsket tilbake. Dette hadde vært et spennende studie, som kan minne en del om hvordan tyskerjentene opplevde det. Et annet tema for videre forskning kunne vært hvor mye regjeringen og myndighetene ble påvirket av befolkningen, eller motsatt; hvor mye befolkningen ble påvirket av regjeringen. Hvem var det som begynte med så sterke følelser mot tyskerjentene, og hvor mye påvirket de hverandre? Et siste tema for videre forskning jeg gjerne vil trekke frem, er tyskerjenter fylkesvis. Jeg tror det er mange som er interessert i å se hvordan historien er fra fylket de bor i, og mer detaljerte undersøkelser om hvordan tyskerjentene ble behandlet i hvert fylke hadde vært spennende forskning. Dette kunne også fått frem mer informasjon om hvor mange som ønsket å gifte seg, og man kunne kanskje fått mer informasjon om hvor tyskerjentene bosatte seg etter det roet seg litt ned.

5. Litteratur

- Aarnes, H. (2010). *Tyskerjentene: historiene vi aldri ble fortalt*, Oslo: Gyldendal.
- Abrahamsen, O. A. (1994). *1940-1964: krig – gjenoppbygging – vekst*, Molde: Molde kommune og Dahl Libris.
- Andenæs, J. (1979). *Det vanskelige oppgjøret: rettsoppgjøret etter okkupasjonen*, Oslo: Tanum-Norli.
- Bolstad, J. (1995). *Krigsdager og okkupasjonsår i Molde og Romsdal: dagboksnotater fra april dagene 1940 og okkupasjonstiden*, Molde: Romsdals Sogelag.
- Drolshagen, E. D. (2009). *De gikk ikke fri: kvinnene som elsket okkupasjonsmaktens soldater*, Oktober Forlag.
- Ellingsen, D. (2004). *Krigsbarns levekår: en registerbasert undersøkelse*, (Statistisk Sentralbyrå rapport 2004/19). Hentet 4. juni 2020 fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200419/rapp_200419.pdf
- Hauge, K. (2017). *Kvinner, krig og forbudt kjærlighet – En studie av hvordan tyskerjentene i Hedmark ble behandlet like etter frigjøringen*, (Mastergradsavhandling, NTNU). Hentet fra https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2455178/karoline_hauge_master.pdf?sequence=1
- Helgesen, K. (1990). «... f.t. siktet som tyskertøs», *Historisk tidsskrift* nr. 3, 285-310.
- Holst, P. A. (1995). *Patrioten: illegal avis i 1942*, P.A. Holst.
- Jørgensen, H. (2006). *Norske kvinner og tyske soldater*, (Mastergradsavhandling, Universitetet i Tromsø). Hentet fra <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/339/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kyhring, A. (1983). *Gutta på skauen*, Oslo: Mortensen.
- Leira, A. D. (1987). *Kjærligheten har ingen vilje: norske «tyskerjenter» bak jernteppe og Berlin-mur*, Oslo: Tiden.
- Olsen, K. (1998). *Krigens barn: de norske krigsbarna og deres mødre*, Oslo: Aschehoug.
- Olsen, K. (1999). Da freden brøt løs: norske myndigheters behandling av tyskerjenter. I Stein Ugelvik Larsen (Red.), *I krigens kjølevann: nye sider ved norsk krigshistorie og etterkrigstid* (s. 275-295) Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, T. A. (2006). *Tyskerjenter i Norge: Reaksjoner og klippeaksjoner, 1940-1946*, (Mastergradsavhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23580/pedersen_47508.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Pedersen, T. A. (2012). *Vi kalte dem tyskertøser*, Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Rødal, E. S. (2019). *Oppgjør med «tyskerjentene» etter andre verdenskrig*, (Bachelorggradsavhandling, NTNU). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2613052/no.ntnu%3ainspera%3a2263925.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Senje, S. (1986). *Dømte kvinner: tyskerjenter og frontsøstre 1940-45*, Oslo: Pax.

5.1 Kilder

Akershus: 27. juli 1945.

Arbeidet: 24. mai 1945.

Arbeidet: 31. mai 1945.

Arbeidet: 17. juli 1945.

Det kgl. Justis- og politidepartementet. (1945). *Samling av diverse provisoriske anordninger, Kgl. resolusjoner, m.v. 1945: I-V*, Oslo. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider.

Grimstad Adressetidende: 23. mai 1945.

Johnson, E. (1942). *Håndslag (Stockholm, trykt utg.): fakta og orientering for nordmenn. 1942 Nr. 11*, Stockholm: E. Johnson. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider.

Justis- og politidepartementet (1946). *Om lov om tillegg til statsborgerlovgivningen*. (Prp. Nr. 136). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1945-46&paid=3&wid=b&psid=DIVL773>

Norges forskningsråd. (1999). *En vitbok: utvalgte offentlige dokumenter om krigsbarnsaken*, Oslo: Norges forskningsråd. Funnet på Nasjonalbibliotekets nettsider.

Ringerikes Blad: 14. mai 1945.

Rjukan Arbeiderblad: 1. juni 1945.

Rjukan Arbeiderblad: 2. juni, 1945.

Smitteanordningen (1945): *Provisorisk anordning av 12. juni 1945 om åtgjerder mot kjønnssykdommer*, Oslo. Hentet fra Nasjonalbibliotekets nettsider.

Solberg, E. (2018). *Statsministerens tale: Offisiell unnskyldning til «tyskerjentene»*. Hentet 20. juni 2020 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale-kjonn-og-menneskerettigheter-gjennom-70-ar/id2616005/>

Statistisk Sentralbyrå. (1954). *Statistikk over landssvik 1940-1945*. Hentet 18. juni 2020 fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_179.pdf

Sørlandet: 13. juni 1945.

Telemark Arbeiderblad (Skien): 28. mai 1945.

Telemark Arbeiderblad (Skien): 29. mai 1945.

